
بسم الله الرحمن الرحيم

شرح جامع و نمونه سوالات

حوزه ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی

«علوم اجتماعی»

مولف: پیمان پوررجب

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان داوطلبان عزیز را پوشش داده است. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

پیشگفتار مولف

با توجه به استقبال گسترده دانشجویان از دوره‌های تحصیلات تکمیلی و نیز برنامه وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری در گسترش دوره‌های تحصیلات تکمیلی مجالی دست دادتا به تهیه و تنظیم مطالبی در خصوص درس توسعه روستایی به عنوان یکی از گرایش‌های مجموعه علوم اجتماعی در آزمون کارشناسی ارشد بپردازم.

مباحث گرایش توسعه روستایی عمدتاً شامل دو بخش است ۱- مفاهیم و اصطلاحات توسعه و نظریات توسعه ۲- تحولات جامعه روستایی قبل از انقلاب و بعد از انقلاب

در تنظیم مطالب این خلاصه مباحث تمرکز اصلی بر روی منابع اصلی این گرایش بوده است که همراه با تستهای لابلای متن و آخر فصل سعی شده است مطالب به صورت ساده و در راستای تحولات دو بخش (نظریات توسعه و تحولات جامعه روستایی) پیش رود.

امید است این مجموعه بتواند در راه موفقیت دواطلبان آزمون کارشناسی ارشد در گرایش توسعه روستایی مثر ثمر باشد اگر چه هیچ کاری بدون عیب و نقص نمی‌باشد.

موفق باشید

پیمان پور رجب

فهرست مطالب

عنوان **صفحه**

بخش اول: مفاهیم و اصطلاحات توسعه

فصل اول : مفاهیم و اصطلاحات توسعه

ویژگی‌های جهان سوم ۱۴
سه شاخص کلیدی توسعه انسانی ۱۷
تله محرومیت رابرت چمبرز ۲۰
پنج چرخ‌دنده تقویت‌کننده فقر ۲۰
راهبردهای توسعه و مسأله نابرابری ۲۱
راهبرد افزایش تولید ناخالص ملی ۲۱
راهبرد مبتنی بر نیازهای اولیه ۲۱
راهبرد توسعه از پایین ۲۲
نظریه عرضه نامحدود نیرو کار آرتورلوئیس ۲۲
خلاصه فصل ۲۳
کلمات کلیدی ۲۳
تست‌های آخر فصل ۲۴
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۲۶

فصل دوم: بسترهای توسعه در کشورهای در حال توسعه و دیدگاه جامعه‌شناسان کلاسیک

شهرنشینی ۲۷
جمعیت ۲۷
آموزش و پرورش ۲۸
پنج عامل پایه و نیرودهنده توسعه در رویکرد توسعه انسانی: ۲۸
ویژگی‌های آموزش و پرورش در کشورهای توسعه نیافته ۲۸
دیدگاه جامعه‌شناسان کلاسیک و گذار تاریخی جوامع ۲۸
ویژگی‌های مکتب کلاسیک ۲۹
جامعه‌شناسان کلاسیک ۲۹
مراحل توسعه اجتماعی مورد نظر کنت ۲۹
فردیناندتونیس ۳۲
خلاصه فصل ۳۴
تست‌های آخر فصل ۳۵
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۳۶

عنوان **صفحه**

فصل سوم: مکتب نوسازی، اندیشه‌های کلاسیک توسعه‌نیافتگی، مکتب اکلا (ECLA)

مفهوم نوسازی MODERNISATION ۳۷
ویژگی‌های مکتب نوسازی ۳۷
پایه‌های نوسازی اقتصادی ۳۸
رابطه نوسازی، توسعه و صنعتی شدن با یکدیگر ۳۸
پایه‌های علمی و تجربی دیدگاه نوسازی ۳۹
حوزه‌های نظری دیدگاه نوسازی و نظریه‌پردازان آنها ۳۹
۱- حوزه نظریه‌های نوسازی اجتماعی ۳۹
۱-۱- تالکوت پارسونز ۳۹
متغیرهای الگویی پارسونز ۳۹
جهت‌گیری ارزشی در ترکیبات مختلف روابط میان نقش‌ها در دو جامعه سنتی و مدرن ۴۰
تیپ‌بندی جوامع در نظر پارسونز ۴۰
۱-۲- هوزلیتز ۴۱
۱-۳- نیل اسملسر ۴۱
تمایزات ساختی اسملسر در چهار حوزه ۴۱
آیزنشتاد ۴۲
برینگتون ۴۲
۱) راه نوسازی دموکراتیک و سرمایه‌دارانه ۴۳
۲) راه نوسازی محافظه‌کارانه از طریق انقلاب از بالا ۴۳
۳) راه نوسازی کمونیستی از طریق انقلاب دهقانی ۴۳
۲- حوزه نظریه‌های نوسازی روانی ۴۴
۲-۱- دانیل لرنر ۴۴
۲-۲- اینکلس و اسمیت ۴۴
۲-۳- دیوید مک کله لند ۴۴
۲-۴- اورت هیگن ۴۵
۲-۵- اورت راجرز ۴۵
موانع اجتماعی و فرهنگی توسعه روستایی ۴۵
عناصر خرده‌فرهنگ دهقانی ۴۶
۳- حوزه نظریه‌های نوسازی اقتصادی ۴۷
۳-۱- شومپیتر ۴۷
۳-۲- روستو ۴۸
مقایسه مکتب نوسازی قدیم و جدید ۴۸
اندیشه‌های کلاسیک رویکرد توسعه‌نیافتگی ۴۹
تفاوت مکتب وابستگی با اندیشه‌های مارکس ۵۰
امپریالیسم و توسعه‌نیافتگی ۵۰
لنین ۵۰
مکتب اکلا ECONOMIC COMMISSION OF LATIN AMERICA ۵۱
علت شکست راهبرد جایگزینی واردات مکتب اکلا ۵۲

عنوان **صفحه**

خلاصه فصل ۵۳
کلمات کلیدی ۵۴
تست‌های آخر فصل ۵۵
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۶۱

فصل چهارم: دیدگاه وابستگی (قدیم و جدید) و دیدگاه نظام جهانی

دیدگاه وابستگی ۶۲
سه دوره استعمار از دید مکتب وابستگی ۶۲
آراء و عقاید صاحب‌نظران مکتب وابستگی ۶۳
پل باران ۶۳
دو نوع استعمار از نظر باران: ۶۳
علل درونی توسعه‌نیافتگی از دیدگاه باران ۶۳
اتلاف مازاد بالقوه در چهار حوزه از دیدگاه پل باران ۶۳
انتقادات بر نظریه فرانک ۶۵
مطالعات وابستگی جدید (کاردوزو، اودانل، ایوانس، گلد) ۶۵
مطالعات وابستگی قدیم (باران، فرانک) ۶۶
وابستگی جدید ۶۶
دیدگاه نظام جهانی ۶۷
خاستگاه اندیشه نظام جهانی ۶۷
مبانی روش شناختی نظریه نظام جهانی ۶۷
ساختار نظام جهانی و فرایندهای آن ۶۸
ساختار نظام جهانی ۶۹
توسعه در نظام جهانی ۷۰
راهبردهای جایگزین توسعه از دید والرشتاین ۷۰
ویژگی‌های کلی رهیافت نظام جهانی ۷۰
انتقادات وارد بر دیدگاه نظام جهانی ۷۱
مقایسه دیدگاه‌های وابستگی و نظام جهانی ۷۱
مقایسه دیدگاه‌های وابستگی قدیم و جدید ۷۱
خلاصه فصل ۷۲
کلمات کلیدی ۷۳
تست‌های آخر فصل ۷۴
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۷۷

بخش دوم: مفاهیم و اصطلاحات

ساخت جامعه روستایی ۸۱

فصل اول: مفاهیم و ساخت جمعیت روستایی

ده (روستا) و ویژگی‌های آن ۸۳
مفاهیم مرتبط با ده (روستا) ۸۳

عنوان **صفحه**

انواع روستاها با توجه به ساخت مساکن ۸۴
عوامل موثر در تفرق و تجمع سکونتگاه‌های روستایی ۸۴
مساکن یا ساختمانهای روستایی ۸۵
اراضی مورد بهره‌برداری ۸۵
عومل موثر بر تغییر در مساکن و سیمای روستایی ۸۵
تغییر در نظام خانواده؛ تغییر خانواده از گسترده به هسته‌ای ۸۵
ساخت جمعیت روستایی و حرکات آن ۸۶
حرکات زمانی جمعیت روستایی ۸۶
حرکات مکانی جمعیت روستایی ۸۶
انواع مهاجرت‌های روستایی ۸۶
مهاجرت روستایی در ایران ۸۶
ویژگی‌های دوره اول مهاجرت ۸۷
خلاصه فصل ۸۸
تست‌های آخر فصل ۸۹
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۹۰

فصل دوم: خانواده روستایی و قشربندی اجتماعی در جامعه شناسی

ویژگی‌های خانواده روستایی: ۹۱
وظایف خانواده گسترده: ۹۲
نقش مرد یا رئیس خانواده در خانواده روستایی ۹۲
عمده‌ترین نقش‌های زن روستایی ۹۲
علل تنوع نقش‌های زن روستایی ۹۲
گروه‌های خانوادگی جمعی ۹۳
خانواده ستاکی یا دودمانی ۹۳
خانواده روستایی در ایران ۹۳
ویژگی‌هایی جمعیت شناختن «دموکراتیک» خانواده روستایی درایران ۹۴
علل ازدواج درون‌گروهی در خانواده روستایی ۹۴
قشربندی اجتماعی در روستا ۹۴
جمعیت روستایی و جمعیت کشاورز ۹۵
قشرهای اجتماعی در جامعه روستایی ایران ۹۵
قشربندی اجتماعی در روستاهای ایران قبل از اصلاحات ارضی ۹۵
لگوهای مالکیت در ایران قبل از اصلاحات ارضی ۹۸
چهار گروه از عمده مالکان: ۹۸
خلاصه فصل ۱۰۰
کلمات کلیدی ۱۰۰
تست‌های آخر فصل ۱۰۱
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۱۰۳

عنوان **صفحه**

فصل سوم :اشکال بهره‌برداری کشاورزی

ویژگی‌های سرمایه‌داری ارضی ۱۰۵
بهره‌برداری ارضی در ایران قبل از اصلاحات ارضی ۱۰۵
بهره‌برداری کشاورزی در ایران بعد از اصلاحات ارضی ۱۰۶
الف- نظام بهره‌برداری مبتنی بر کشت و صنعت ۱۰۶
ب- نظام بهره‌برداری مبتنی بر شرکت‌های سهامی زراعی ۱۰۷
دلایل عمده تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی ۱۰۷
آثار و نتایج تشکیل شرکت‌های سهامی زراعی ۱۰۸
مهم‌ترین دلایل انحلال شرکت‌های سهامی زراعی بعد از انقلاب اسلامی ۱۰۸
نظام بزرگ مالکی یا شبه فئودالی در ایران ۱۰۸
تفاوت‌های نظام شبه فئودالی ایران و نظام فئودالی غرب ۱۰۹
ویژگی‌های نظام سرواژ در فئودالیته غرب ۱۰۹
علل تجمع بهره‌برداری زراعی در ایران ۱۱۰
مشکلات اصلاحات ارضی ۱۱۰
اهداف اصلاحات ارضی ۱۱۰
اصلاحات ارضی در ایران ۱۱۱
الگوهای اصلاحات ارضی ۱۱۱
زمینه‌های اصلاحات ارضی در ایران ۱۱۲
مراحل اصلاحات ارضی ۱۱۳
پیامدها و نتایج اصلاحات ارضی ۱۱۴
آثار اصلاحات ارضی ۱۱۴
توسعه و استراتژیهای توسعه روستایی ۱۱۵
چهار رکن اساسی توسعه ۱۱۵
استراتژیهای توسعه روستایی ۱۱۵
راهبردهای توسعه روستایی ۱۱۷
اهداف راهبرد توسعه همه جانبه روستایی: ۱۱۹
خلاصه فصل ۱۲۰
کلمات کلیدی ۱۲۰
تستهای آخر فصل ۱۲۱
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۱۲۴

فصل چهارم : تحولات جامعه روستایی بعد از انقلاب اسلامی

تشکیل هیئت‌های هفت نفره وگذاری زمین ۱۲۵
وظایف هیئت هفت نفره عبارت است از ۱۲۵
واحدهای تولیدی مشاع ۱۲۶
فلسفه وجودی مشاع ۱۲۶
علل واگذاری واحدهای تولیدی مشاع به روستائیان: ۱۲۷
ویژگی‌های بُنه ۱۲۷

عنوان **صفحه**

علل روی گردان بودن کشاورزان از کشت گروهی «مشاع» ۱۲۷
مراکز خدمات روستایی، کشاورزی و عشایری ۱۲۸
هدف از تشکیل جهاد سازندگی ۱۲۸
شوراهای اسلامی روستایی ۱۲۸
وظایف و اختیارات شوراها ۱۲۸
سه دسته از فعالیت‌های شوراها ۱۲۹
طرح شهید رجایی «کمک به سالمندان» ۱۲۹
اهداف این طرح ۱۲۹
مشکلات مربوط به اجرای این طرح ۱۲۹
شرکتهای تعاونی تولید ۱۲۹
نتایج حاصل از برنامه‌های توسعه روستایی در ایران: ۱۳۲
مقایسه اصلاحات ارضی در جمهوری اسلامی و رژیم پهلوی: ۱۳۲
خلاصه فصل ۱۳۴
کلمات کلیدی ۱۳۴
تست‌های آخر فصل ۱۳۵
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۱۳۶

فصل پنجم: مدیریت روستایی در ایران

مدیریت روستا بعد از مشروطیت ۱۳۷
مدیریت روستا بعد از جنگ جهانی دوم ۱۳۷
قانون بنگاه عمران کشور ۱۳۸
قانون ازدیاد سهم کشاورزان ۱۳۸
قانون الغا عوارض در دهات ۱۳۸
مدیریت روستا بعد از اصلاحات ارضی ۱۳۸
تبعات و پیامدهای اصلاحات ارضی در ایران ۱۳۹
لایحه قانونی تشکیل انجمن‌های ده و اصلاح امور اجتماعی و عمرانی دهات مصوب ۱۳۴۲ ۱۳۹
ویژگی‌های عمده این لایحه قانونی و آیین نامه‌های مربوط به آن: ۱۳۹
نقش تعاونیها در مدیریت روستایی در ایران ۱۴۰
عوامل موثر در عدم مشارکت روستائیان در تعاونیها یا انجمن‌های ده: ۱۴۰
مدیریت روستاها بعد از انقلاب اسلامی ۱۴۱
تشکیل شوراهای اسلامی توسط جهاد سازندگی ۱۴۱
وظایف شوراهای اسلامی طبق ماده ۲۶ ۱۴۱
عوامل موثر در موفقیت شوراها ۱۴۲
طرح خانه‌های همیار ۱۴۲
شورای عمران و طرح تشکیل دفتر عمران روستا ۱۴۲
دهدار و دهداریها ۱۴۳
مروری بر مدیریت روستایی در ایران از قبل مشروطیت تا بعد از انقلاب اسلامی ۱۴۳
دوره اول ـ قبل از مشروطیت ۱۴۳
دوره دوم- بعد از مشروطیت تا جنگ دوم ۱۴۳

دوره سوم – از جنگ دوم جهانی تا اصلاحات ارضی ۱۴۳
دوره چهارم – از اصلاحات ارضی تا انقلاب اسلامی ۱۴۴
دوره پنجم: از پیروزی انقلاب اسلامی تاکنون ۱۴۴
علل کاهش حمایت جهادسازندگی از شوراها در این دوره ۱۴۴
اصل ۴ ترومن یا اداره هیات عملیات اقتصادی امریکا در ایران، ۱۳۳۰ ۱۴۴
طرحی برای مدیریت روستایی ایران ۱۴۵
عوامل اصلی رشد اقتصادی ۱۴۵
سه ارزش اساسی توسعه ۱۴۵
توسعه روستایی و مشارکت در ایران ۱۴۵
سواد- سن- وضعیت اقتصادی ۱۴۵
سه ارزش اساسی در ارتباط با فراگرد نیرومندسازی: ۱۴۶
ضرورت طبقه‌بندی روستاها ۱۴۶
الگوهای سازمانی برای ارائه خدمات به روستاها ۱۴۷
اشکالات و معایب این الگو ۱۴۸
خلاصه مدیریت روستایی در ایران ۱۴۹
تست‌های آخر فصل ۱۵۰
پاسخنامه تست‌های آخر فصل ۱۵۲
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۱ ۱۵۵
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۱ ۱۵۹
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری ۱۳۸۲ ۱۶۴
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۲ ۱۶۸
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۳ ۱۷۳
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۳ ۱۷۷
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۴ ۱۸۲
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۴ ۱۸۶
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۵ ۱۹۱
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۵ ۱۹۴
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۶ ۱۹۹
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۶ ۲۰۲
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۷ ۲۰۶
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۷ ۲۰۹
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۸ ۲۱۳
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۸۸ ۲۱۷
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سال ۱۳۸۹ ۲۲۲
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سال ۱۳۸۹ ۲۲۵
سوالات حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سال ۱۳۹۰ ۲۲۶
پاسخنامه حوزه‌ها و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سال ۱۳۹۰ ۲۲۹
سؤالات حوزه‌های و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۹۱ ۲۳۰
پاسخنامه حوزه‌های و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۹۱ ۲۳۲
سؤالات حوزه‌های و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۹۲ ۲۳۳
پاسخنامه حوزه‌های و مفاهیم اساسی توسعه روستایی سراسری سال ۱۳۹۲ ۲۳۶

بخش اول

مفاهیم و اصطلاحات توسعه

عناوین اصلی

- فصل اول : مفاهیم و اصطلاحات توسعه
- فصل دوم :بسترهای توسعه در کشورهای در حال توسعه و دیدگاه جامعه‌شناسان کلاسیک
- فصل سوم: مکتب نوسازی، اندیشه‌های کلاسیک توسعه‌نیافتگی، مکتب اکلا (ECLA)
- فصل چهارم: دیدگاه وابستگی (قدیم و جدید) و دیدگاه نظام جهانی

فصل اول

مفاهیم و اصطلاحات توسعه

توسعه (Development): واژه توسعه در لغت به معنی خروج از لفاف است در قالب نظریه نوسازی، لفاف همان جامعه سنتی و فرهنگ و ارزش‌های مربوط به آن است.

تغییر اجتماعی(Social change): عبارت است از پدیده‌های قابل رویت در طول زمان به صورتی که موقتی و کم‌دوام نباشد، بر روی ساخت یا وظایف سازمان اجتماعی یک جامعه اثر گذارد و جریان تاریخی آن را دگرگون نماید.

توسعه‌نیافتگی (Underdevelopment): وضعیتی است ناشی از روابط نابرابر بین کشورهای توسعه‌یافته و نیافته می‌باشد توسعه نیافتگی نمود عینی عنصر وابستگی به نظام سرمایه‌داری اجتماعی است.

توسعه نیافتگی از دید فورتادو وضعیتی است که به دلیل عدم هماهنگی بین عوامل اقتصادی و تکنولوژی کاربردی امکان استفاده هم‌زمان از سرمایه و نیروی کار در جامعه میسر نیست.

جهان سوم (Third world): برای اولین بار این اصطلاح توسعه آلفرد سووی در سال ۱۹۵۲ به کار رفته منظور کشورهایی هستند که علی‌رغم تفاوت های گوناگون از سه نظر وجه مشترک داشتند:

۱-فقیر

۲-رهایی یافته از بند استعمار

۳- در جنگ سرد بین دو ابرقدرت شرق و غرب قرار گرفته‌اند

ویژگی‌های جهان سوم:

۱- حجم و گستردگی بیشتر بخش کشاورزی نسبت به صنعت و وجود بیکاری پنهان گسترده

۲- محدودیت تولیدات به تولید و استخراج مواد خام برای صدور می‌پردازند.

۳- دچار سوءتغذیه و دارای رژیم غذایی بیشتر فقیر می‌باشند.

۴- دارای میزان بالای بی‌سوادی می‌باشند.

۵- رشد جمعیتی بالا و هرم جمعیتی جوان دارند.

۶- دارای نابرابری اجتماعی بالا و تجربه یک نظام استعماری را در گذشته خود دارند.

تست

کدام یک از موارد زیر جزء ویژگی‌های جهان سوم نیست؟

۱) گستردگی بخش کشاورزی
۲) بهره‌وری بالای نیروی کار
۳) تولید ملی مبتنی بر صدور مواد خام
۴) رشد جمعیتی بالا

پاسخ: گزینه (۲) صحیح می‌باشد.

تست

کدام یک از موارد زیر را در مورد توسعه نمی‌توان بیان داشت؟

۱) توسعه به بهبود کیفیت زنگی افراد اشاره دارد.

۲) توسعه جریانی پیچیده و چندبعدی است

۳) توسعه با شاخص رشد اقتصادی در جامعه مشخص می‌شود.

۴) توسعه مقوله‌ای ارزشی است.

پاسخ: گزینه صحیح (۳) است.

کشورهای در حال توسعه یا کشورهای رشدیابنده (developing Countries) : شامل کشورهای نو استقلال یافته آسیا، افریقا و امریکال لاتین و نیز کشورهای آمریکایی و برخی از کشوهای آسیایی است که تا پیش از جنگ جهانی دوم کشورهای مستقلی به شمار می‌رفتند. ویژگی مشترکی که آنها را به هم پیوند می‌دهد عقب‌ماندگی اقتصادی آنهاست که محصول استعمار و تکامل سرمایه‌داری غرب می‌باشد.

کشور توسعه نیافته (Underdeveloped Country): کشوری است که از منابع و شرایط اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی لازم برای گام نهادن در راه توسعه محروم مانده است.

کشور بی‌توسعه(Undeveloped Country): منظور از آن کشوری است که هنوز نتوانسته وارد مراحل توسعه سرمایه‌داری و صنعتی شود.

کشورهای عقب نگه داشته شده: توسعه نیافتگی این کشورها غالباً از عوامل بیرونی و خارجی در قالب استثمار و رابطه نابرابر این کشورها با کشورهای پیشرفته ناشی شده است صاحب‌نظران مکتب وابستگی واعظان اصلی آنند.

کشورهای کم‌توسعه(Less developed Contty) : کشورهایی هستند که در پویش تاریخی خود نتوانسته‌اند مراحل توسعه‌نیافتگی را پشت سر گذارند و وارد مرحله توسعه‌یافتگی شوند.

رشد اقتصادی (Economic growth) : رشد اقتصادی عبارت است از افزایش شاخص‌های اقتصادی کلان نظیر تولید ناخالص ملی (GNP) و یا درآمد سرانه طی یک دوره زمانی مشخص. رشد اقتصادی نسبت به مفاهیمی چون توسعه مفهومی یک بعدی است و با شاخص‌های کمی‌ای چون تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه و غیرقابل اندازه‌گیری است. که به دو بخش برونزا و درونزا تقسیم می‌شود.

تست

کشور بی‌توسعه Undeveloped Countries کشوری است که:

۱) در پویش مادی تاریخی خود نتوانسته است مراحل توسعه‌نیافتگی را پشت سر گذارده و وارد مرحله توسعه‌یافتگی شوند.

۲) از هیچ زمینه توسعه‌ای سرمایه‌ای برخوردار نیست.

۳) که از منابع و شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برای گام نهادن در راه توسعه محروم مانده است.

۴) هنوز نتوانسته است وارد مراحل توسعه سرمایه‌داری و صنعتی شود.

پاسخ: گزینه (۴) صحیح است.

تست

افزایش شاخص‌های کلان اقتصادی نظیر GNP و درآمد سرانه را ..... می‌گویند.

۱) توسعه اقتصادی ۲) صنعتی شدن ۳) رشد اقتصادی ۴) نوسازی اقتصادی

پاسخ: گزینه (۳) صحیح است.

رشد اقتصادی برون‌زا (outward-Loruny economic growth): رشدی است که ناشی از عواملی غیر از عملکرد اقتصادی است مثل رشدی که از استخراج معادن زیرزمینی و منابعی چون نفت حاصل می‌شود. به گونه‌ای که با اقدامات کم اقتصادی و صنعتی درآمد سرشاری عاید یک کشور می‌شود.

رشد اقتصادی درون‌زا inward-Loonig economic growth : رشدی که حاصل عملکرد داخلی نظام اقتصادی می‌باشد این رشد با انجام عملیات اقتصادی پیچیده‌ای به دست می‌آید و حاصل سعی و تلاش اقتصادی و صنعتی یک جامعه است وجود چنین رشدی در جامعه حکایت از پیشرفت و ترقی اقتصادی آن جامعه دارد.

توسعه اقتصادی (Economic development) : فرایندی است که در طی آن شالوده‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه دگرگون می‌شود به طوری که حاصل چنین دگرگونی و تحولی در درجه ا ول کاهش نابرابری‌های اقتصادی و تغییراتی در زمینه‌های تولیدی، توزیع و الگوهای مصرف جامعه خواهد بود.

توسعه اجتماعی (Social development): توسعه اجتماعی از مفاهیمی است که با چگونگی و شیوه زندگی افراد یک جامعه پیوند تنگاتنگ دارد و در ابعاد عینی بیشتر ناظر بر بالا بردن سطح زندگی عمومی از طریق ایجاد شرایط مطلوب و بهینه در زمینه‌های فقرزدایی، تغذیه، بهداشت، مسکن، اشتغال، آموزش و چگونگی گذران اوقات فراغت می‌باشد.

در دوره جدید مباحث مربوط به جامعه مدنی، دموکراسی اجتماعی، عدالت اجتماعی، رفاه اجتماعی و سرمایه اجتماعی موضوعات محوری توسعه اجتماعی را تشکیل می‌دهند.

توسعه فرهنگی (Cultural development) : مفهوم توسعه فرهنگی از اوایل دهه ۱۹۸۰ به بعد از طرف یونسکو در مباحث توسعه مطرح شده است. توسعه فرهنگی فرایندی است که در طی آن با ایجاد تغییراتی در حوزه‌های ادراکی، شناختی، ارزش و گرایش انسان‌ها، قابلیت‌ها و باورها شخصیت ویژه‌ای را در آنها به وجود می‌آورد که حاصل این باورها و قابلیت‌هاف رفتارها و کنش خاصی است که مناسب توسعه می‌باشد.

توسعه فرهنگی به معنای گسستن از سنت‌ها نیست، زیرا سنت‌ها انباشت و ذخیره تجارب گذشته یک جامعه است.

تست

کشورهاییی که تولیداتشان مبتنی بر صدور مواد خام و اولیه می‌باشند چه نوع رشدی دارند؟

۱) رشد درون‌زا ۲) رشد نامتعادل ۳) رشد برون‌زا ۴) رشد متوازن

پاسخ: گزینه (۳) صحیح است.

توسعه سیاسی (Political development) : توسعه سیاسی از مفاهیمی است که پس از جنگ جهانی دوم در ادبیات توسعه مطرح شده است توسعه سیاسی فرایندی است که زمینه لازم برای نهادی کردن تشکل و مشارکت سیاسی فراهم می‌کند که حاصل آن افزایش توانمندی یک نظام سیاسی است.

به نظر لوسین پای که از صاحب‌نظران به نام توسعه سیاسی است توسعه سیاسی حداقل در ده معنای مختلف زیر به کار برده شده است:

- استلزامات سیاسی توسعه اقتصادی
- سیاست نمونه جوامع سنتی
- نوگرایی سیاسی
- عملکرد ملت – کشور
- توسعه اقتصادی – اداری

- بسیج عمومی و مشارکت
- استقرار دموکراسی
- تغییر و تحول منظم و باثبات
- بسیج و قدرت

توسعه انسانی (Human development) : توسعه انسانی روندی است که طی آن امکانات افراد بشر افزایش می‌یابد هرچند این امکانات با مرور زمان می‌تواند اساساً دچار تغییر در تعریف شود اما در همه سطوح توسعه، مسأله بنیادین برای مردم عبارت است از:

برخورداری از زندگی طولانی همراه با تندرستی، دستیابی به دانش و توانایی نیل به منابعی که برای پدید آوردن سطح مناسب زندگی لازم است.

توسعه انسانی دارای دو جنبه است: شکل‌گیری قابلیت‌های انسانی مانند سلامتی، دانش و مهارت بهتر و استفاده‌ای که مردم می‌توانند از این قابلیت‌ها برای اوقات فراغت، دنبال کردن اهداف سازنده، فعالیت در امور اجتماعی، فرهنگی و سیاسی ببرند.

سه شاخص کلیدی توسعه انسانی

۱- طول عمر (امید به زندگی)
۲- سطح دانش (تحصیلات)
۳- سطح معاش آبرومند (درآمد سرانه)

تست

کدام یک از شاخص‌های زیر مربوط به توسعه انسانی نیست؟

۱) امید به زندگی ۲) مصرف پایدار ۳) تحصیلات ۴) درآمد سرانه

پاسخ: گزینه (۲) صحیح است.

توسعه برون‌زا (out ward Looking development) : توسعه برون‌زا نوعی الگوی توسعه‌ای است که بعد از جنگ جهانی دوم بیشتر کشورهای توسعه‌نیافته برای پایان دادن به توسعه نیافتگی خود در ابعاد نظری و عملی آن را پذیرفتند. این الگو به دلیل تقلیدی بودن و سوگیری خارجی داشتن به الگوی توسعه غربی نیز معروف است در این الگو به اوضاع و شرایط درونی جامعه توجه چندانی نمی‌شود و در زمینه‌های اقتصادی با ملاک قرار دادن الگوهای کلاسیک توسعه اقتصادی که تأکید بر اقتصاد بازار و عملکرد آن دارند در جهت نیل به انباشت سرمایه به عنوان نیروی محرکه توسعه اقتصادی مطابق با الگوهای نظام سرمایه‌داری تأکید می‌شود.

توسعه درون‌زا (Inward Looking development) : در این الگو منابع داخلی و شرایط تاریخی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه خودی مورد توجه قرار می‌گیرد و بر این واقعیت تأکید دارد که چگونه شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه را تغییر دهد که عوامل بازار بتوانند با فعالیت خود نیازهای داخلی جامعه را تأمین کنند همچنین بر ارتقای سطوح کیفی زندگی تمامی انسان‌ها تأکید دارد.

نوسازی(Modernisation) : واژه مدرنیزاسیون در زبان فارسی به مفاهیمی چون نوسازی، امروزینه شدن و متجد شدن ترجمه شده است. نوسازی فرایندی است که به واسطه آن جوامع کشاورزی به جوامع صنعتی انتقال پیدا می‌کنند این انتقال دربردارنده توسعه تکنولوژی صنعتی پیشرفته و انتظام های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است که برای هدایت و بهره‌گیری از تکنولوژی مناسب هستند.

نوسازی دارای ابعاد مختلف روان‌شناسی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است که به اختصار اشاره می‌شود:

* **نوسازی روانی (روان‌شناختی) (psychological Modernisation):** نوسازی روانی اشاره به نوعی تحرک روانی یا ذهنی دارد که طی آن افراد ویژگی‌های روانی، ارزشی، انگیزشی و اعتقادی تازه‌ای را کسب می‌کنند انسان سنتی به متجدد تبدیل شده و آماده آفرینش عالمی نو و جدید است.

* **نوسازی اجتماعی (Social Modernisation):** فرایندی فراتر از سطح فردی است که طی آن تنگناها و محدودیت‌های جامعه سنتی از میان برداشته می‌شود و در جامعه شاهد رشد و گسترش شاخص‌هایی چون میزان شهرنشینی، باسوادی، گسترش رسانه‌های گروهی، صنعتی شدن، عقلانی شدن، مشارکت اجتماعی و سایر موارد هستیم.

تست

شاخص‌هایی مثل شهرنشینی، گسترش وسایل ارتباط جمعی، مشارکت اجتماعی و صنعتی شدن به کدام نوع نوسازی اشاره دارد؟

۱) نوسازی اجتماعی ۲) نوسازی سیاسی

۳) نوسازی فرهنگی ۴) نوسازی روانی

پاسخ: گزینه (۱) صحیح است.

نوسازی اقتصادی (Economic Modernisation): فرایندی است که طی آن تغییرات عمیق در زمینه‌های شیوه معاش، تقسیم کار به‌خصوص تقسیم کار اقتصادی، استفاده از علم و تکنولوژی در فعالیت‌های اقتصادی، فراهم‌سازی تسهیلات تجاری و بازرگانی، بهره‌گیری از فنون مدیریت، حسابرسی‌های اقتصادی به وجود می‌آید.

نوسازی سیاسی (political Modernisation): فرایندی است که با گسترش و توسعه ساخت سیاسی جامعه، افزایش مشارکت سیاسی و پیدایش نهادهایی چون احزاب و انجمن‌های سیاسی و در نهایت دموکراتیک شدن جامعه همراه است.

وابستگی (Dependency): وابستگی وضعیت مشروطی است که در آن اقتصادهای گروهی از کشورها به واسطه توسعه و گسترش اقتصاد گروهی دیگر مشروط می‌شود وضعیت اصلی وابستگی موجب می‌شود که کشورهای وابسته، عقب‌مانده و استثمار شده باقی بمانند.

توسعه پایدار (sustained Development): در فرایند توسعه پایدار سیاست‌های اقتصادی، مالی، تجاری، انرژی، کشاورزی، صنعتی و ... به گونه‌ای طراحی می‌شود که توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را تداوم بخشید.

توسعه پایدار به معنی عدم تحمیل آسیب‌های اقتصادی، اجتماعی یا زیست‌محیطی به نسل‌های آینده است. توسعه پایدار توسعه‌ایست که نیازهای نسل کنونی را تأمین می‌کند بدون آنکه توانایی‌های نسل‌های آتی را در برآوردن نیازهای خود به مخاطره اندازد.

دوگانگی اقتصادی Economic Duality): طبق این نظریه ملت‌های در حال توسعه از دو بخش کاملاً مجزا از یکدیگر تشکیل شده‌اند. اول بخش صنعتی که دگرگونی را می‌پذیرد و به سوی بازار سمت‌گیری کرده و به دنبال کسب حداکثر سود است دوم بخش سنتی یا کشاورزی که ایستا بوده و علاقه کمتری به کار با بازار داشته و بیشتر رفتاری مبتنی بر وقت تلف کردن و تفریح دارد.

دوگرایی اقتصادی (Economic Dualism): کشورهای کم رشد را به شکل زیر نیز می‌توان دسته‌بندی کرد:

۱- بخش سرمایه‌داری، مرکب از اقلیت کوچکی از طبقات ممتاز و متوسط با گسترش کم‌وبیش محدود تعداد کمی از کارگران صنعتی با بازده کاری اندک

۲- یک بخش خرده‌پرولتاریایی با استخوان‌بندی پیچیده که در عین اینکه تحت تأثیر بخش نخست است از هیچ طریقی نتوانسته در آن راهی بیابد و با آن یگانه شود.